

Danske stempeltyper 1

Af Nelly Kristensen
og Torben Lethrabort

Har du set på stemplerne på dine frimærker? Der er nemlig en gang imellem nogle sjove eller anderledes stempler på frimærkerne. Prøv at se på disse to her:

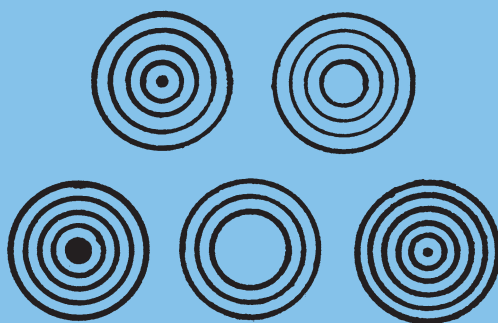
Det kan være sjovt at finde spændende stempler fra mærkelige steder, men det kan også vise sig, at du har nogle sjældne stempler på dine frimærker. Desværre er stemplerne mange gange utydelige at læse, eller der er kun lidt af stemplet på frimærket. Prøv om du kan finde nogle af de forskellige stempeltyper vi giver eksempler på i det følgende.

Annulleringsstempler

Fra de første frimærker blev udgivet, har man anvendt stempler til annullering af frimærker. Frimærkerne skulle "tilintetgøres", dvs. gøres ubrugelige.

Man havde i forvejen et stempel på posthusene,

med navn og dato, som blev brugt til at se, hvor længe brevet var undervejs, eller hvortil brevet evt. skulle returneres. Men det skulle altså ikke benyttes til frimærkerne, derfor lavede man "stumme ringstempler".

Stumme ringstempler

Disse kom samtidig med de første frimærker (1. april 1851). De blev benyttet indtil efteråret 1852. Mange steder er de dog ind imellem brugt af forskellige årsager. Her skal bl.a. nævnes at Glostrup fik sit stempel i 1852 og brugte det til 1884, og var således et af de få steder i landet der ikke havde noget nummerstempel.

Nummerstempler

I stedet for det neutrale stumme ringstempel skiftede man dem ud til et med nummer i. Der findes 286 numre. Nogle af numrene er brugt flere steder, dog ikke samtidig. Mange af stemplerne findes i flere udgaver, fordi de blev skiftet ud, og nogle posthuse havde behov for flere stempler. Nummerstemplerne blev benyttet frem til 1884, hvor de blev inddraget. Herefter benyttedes det almindelige dagstempel også på frimærkerne.

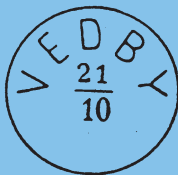
Der findes oversigter over posthusene og deres nummerstempel i mange bøger; f.eks. Nr. 1= København, nr. 65 = Slagelse, nr. 94 = Taastrup.

Dagstempler

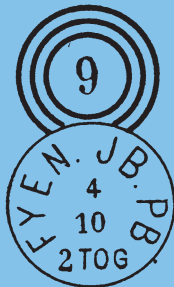
Antikva-typen

Det er de stempler vi kalder dagstempler. Den første type blev taget i brug allerede 1845. Navnet henryder til skrifttypen, som er en "Antikva" (skriftfamilie), der kendes på, at der er "fødder" på bogstaverne. På grund af, at frimærkerne ikke blev annulleret med dette stempel; er det ikke så almindeligt på løse frimærker. Stemplerne blev benyttet på postkontorer og havde bynavn og dato i.

Lapidar-typen

I begyndelsen af 1860-erne ændrede man skrifttypen til en uden "fødder". Disse stempler er typisk lidt mindre end Antikva-typen, men har både bynavn og dato. Stemplerne blev tildelt postkontorer og postekspeditioner.

Kombinerede ring- og dagstempler

Allerede fra 1851 fremstillede man et kombineret stempel af de to typer, man skulle stemple posten med. Det er klart, hvilken besparelse der er i det. Men på trods heraf, så blev det i årenes løb kun til ca. 40 stempler. Og heriblandt findes ikke Kjøbenhavn, Aarhus, Aalborg, Odense eller Fredericia, hvor der var størst behov. Derfor tror man, at det ikke har været den store succes. Nogle af stemplerne blev i en kort tid benyttet efter 1884, hvor nummerstemplerne blev inddraget.

BRO I

BRO II

BRO III

Brotype-stemplerne

I 1891 begyndte man at lave en ny type stempler "Brotypen". Typen kendes også fra Ungarn og Schweiz. Brotypen har sit navn efter, at dato og tid er placeret som en bro tværs over stemplet. Der findes 10 forskellige hovedtyper og de er igen inddelt i 8 undertyper.

Til eksempel ser du herover: BRO I fremstilles i 1891-1909, BRO II fremstilles 1909-1913 og efter 1919, og BRO III fremstilles 1913-1919. Stemplerne er anvendt mange år efter fremstillingen er ophørt. Postkontorer, postekspeditioner og en del brevsamlingssteder fik disse stempler.

Brotypestemplerne er anvendt helt frem til nu, i dag dog kun til filatelistiske stemplinger.

Ny brotype

I stedet har vi en ny type dagstempler. Denne type blev første gang fremstillet i 1990.

Typen begyndte på de nyoprettede Postcentre, men også postkontorer fik tilsvarende stempler ved udskiftning, her har stemplerne fået et postnummer forneden.

Da langt det meste post annulleres på postcentre med maskinstempling, er disse stempler "kun" i brug til filatelistisk stempling.

Fortsættes i næste nr.

Danske stempeltyper 2

Af Nelly Kristensen
og Torben Lethrabort

Brevsamlingsstempler

Under postkontorerne hørte også nogle Brevsamlingssteder. Da man imellem forskellige brev-samlingssteder skulle have mulighed for at sende post, uden først at gå over det overordnede postkontor, blev der tildelt stempler til dem. Men stemplerne skyldes også lokalportobegrebet. Disse stempler skulle bruges til at annullere frimærkerne med, derfor ser man dem på løse mærker, mens det overordnede posthus skulle placere sit dagstempel ved siden af.

Esromtypen

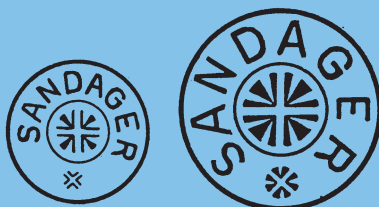
Blev udsendt omkring 1860 til 1866. navnet kommer fra den første by/brevsamlingssted som fik stemplet. Det er egentlig et nummerstempel, bare med et bynavn i stedet for et tal. Problemet med denne type var, at der ikke kunne stå så mange bogstaver. Derfor lavede man en ny type stempler.

Stjernestempler

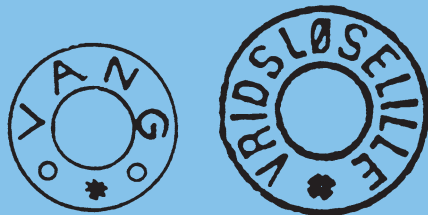
Taarbæk-typen (stj.1)

Taarbæk-typen er den ældste af de stempler vi kalder for "stjernestempler". I midten sidder en 4 eller 6-takket stjerne. Stemplet er 17-18 mm i diameter. De sidste stempler i denne type blev udsendt i 1871, og man nåede at fremstille ca. 30 forskellige.

Faareveile-typen (stj.2)

Fra 1870 begynder man at lave en ny stempeltype til brev-samlingsstederne. Her er der egentlig tale om mange typer, men de er svære at adskille fra hinanden. Det ældst daterede stempel kommer fra Faareveile, deraf navnet. Stjernen i midten er i de fleste stempler et stråleformet ornament. I begyndelsen havde stemplerne en diameter på 17-18 mm. Men senere (efter 1885) bliver de på 20-24 mm og til sidst er nogle op til 30 mm (sidst i 1920-erne). Indtil 1929 kom der ca. 1100 stempler.

Udslebne stjernestempler

Problemet med stjernestemplerne var, at de var tilbøjelige til at samle støv og sværte i ornamentet og var vanskelige at holde rene. Derfor begyndte man i 1929 at udslibe stemplernes ornament. Selv om stempler der er fremstillet efter 1929 aldrig har haft en stjerne, kaldes også for udslebne. Indtil 1948 blev der brugt ca. 500 udslebne stjernestempler.

Brotyper

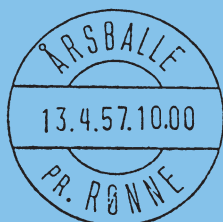
Det var dobbeltarbejde først at annullere frimærkerne med et stempel, for derefter på det overordnede postkontor stemple med dagstemplet ved siden af. Derfor blev dette forenklet i 1948, ved at brev-samlingsstederne gik over til datostempler.

Brotypen blev indført i 1891 og viser dato, måned, år og klokkeslæt. Der findes mange underty-

per, ligesom med de almindelige brottypestempler. Men dem skal vi ikke se på.

Type 1

Type 2

PR-stemplerne

PR-stemplerne deles i 2 typer: PR 1 og PR 2. Type 1 har som regel ret små, brede og afrundede bogstaver. Disse stempler blev udsendt fra 1947 til midt i 1952. Type 2 har højere, smallere og mere kantede bogstaver. Udsendt fra midten af 1952 til foråret 1968.

Ulsted-typen

Ulsted-typen har adresseposthusets navn foroven og afsenderposthusets forneden. De blev næsten alle udsendt i 1968 og 1969, dog et sidste i 1980.

Parentes-stemplerne

Parentes-stemplerne blev benyttet til 2002. De første blev udsendt i 1934 og var i brug indtil 1947. De næste blev først udsendt i 1968 og så frem til 1989. Det har det overordnede posthus navn øverst og brevsaamlingsstedets navn nederst.

Nogle få af denne type er ikke lavet til brevsaamlingssteder, men angiver byens geografiske placering i forhold til en anden by med samme navn.

Særstempler

FDC-stempel

Turist-stempel

Første Dags Stempler

På udgivelsesdagen for et nyt frimærke, stempler PostNord med et særligt stempel, beregnet til den nye frimærkeudgivelse. Stemplingen sker hos Skanfil og Enigma. Motivet i stemplet har forbindelse med frimærkerne. Frimærkerne sættes ofte på nogle særlige Første Dags Kuverter (FDC'er = First Day Cover), som så stemples. Første gang man brugte Første Dags Stempler i Danmark var til Vitus Bering udgivelsen i 1941.

Turist-stempler

Mange byer har et særligt turiststempel, som benyttes i kortere eller længere periode i løbet af året. Stemplerne bliver brugt som almindelige dagstempler, men har en tegning eller et slogan for byen med stemplet. Nogen byer bruger det samme år for år, mens andre skifter deres hvert år, som f.eks. Odenses H. C. Andersen stempel.

Særstempler

Det første særstempel kom allerede i 1901, og siden er der lavet mange. Særstemplerne benyttes kun én eller nogle få dage, typisk i forbindelse med en udstilling eller et arrangement. Det Gamle Postkontor, Holstebro har ofte en stand, hvor man stempler posten og kan sende hilsner hjem herfra, andre gange er det et medlem af den arrangerende forening/klub, der stempler.

Det kan være sjovt at samle særstempler, fordi der er mange flotte motiver i stemplerne. Mange der samler på et tema eller et motiv bruger også særstempler i deres samlinger.

Fortsættes i næste nr.

Danske stempeltyper 3

Af Nelly Kristensen
og Torben Lethrabort

Maskinstempler

Allerede omkring 1890 var der flere i postvæsenet, som mente, at man skulle indføre maskinel afstempling af forsendelserne. Nu begyndte omfanget af posten at blive så stort, at når posten skulle stemples både for indgående og afgående, så skulle der bruges mange stempelafttryk. I Tyskland var man i gang med forsøg og i Danmark afventede man dem. Samtidig var en maskine fra Norge blevet interessant:

Helstemplingsmaskiner

Krag-maskinen:

Niels A. Krag var maskinens opfinder og fabrikant. Egentlig er der tale om to typer, en håndbetjent og en elektrisk, men stemplingen var ens, og derfor kan man ikke se forskel. De første blev sat op i Danmark og fungerede fra 31.12.1904.

Det var en helstemplingsmaskine, dvs. stemplet kørte over hele forsendelsens top.

Stemplernes kendetegn er, at de har to stempel-

klicheer af brotypen og et antal (7 - 4) vandrette streger der er lige lange, mellem datostemplerne. Der findes også stempler med to rækker lodrette streger mellem datostemplerne og med bølgelinier. Ved ankomststempling blev stregerne ikke benyttet og foretaget på brevets bagside.

Der blev ca. leveret 21 maskiner til det danske postvæsen, den sidste i 1912. Hvornår man ophørte med at bruge Krag-maskinerne vides ikke nøjagtigt, men det er sket omkring 1930.

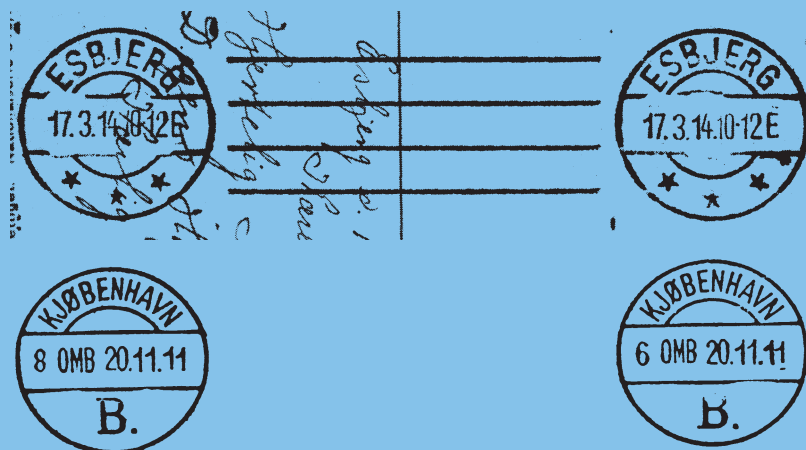
Sylbe & Pondorf-maskinen

Det var en tysk stemplingsmaskine, som man fik de første leveret af den 16.11.1912.

Også det var helstemplingsmaskiner, man skulle jo være sikker på at få alle frimærkerne tilintetgjort. Maskinen kan dog godt halvstemple, men det er besværligt og der var mange fejl. Det var især brevkort (postkort) med tekst på, der ikke skulle stemples på den sidste halvdel.

Kendetegnene for Sylbe & Pondorf-maskinen er at der var tre datostempler af brotypen, og at de vandrette eller bølgede streger fulgte stemples omkreds.

Der blev leveret ca. 53 maskiner af denne type. Heller ikke her kan man sige hvornår man holdt op med at bruge denne type, men også her er det engang i 1930-erne.

Eksempler på stempelafttryk fra Krag-maskinen.

Eksempler på stempelastryk fra Sylbe & Pondorf-maskinen.

Halvstemplingsmaskiner

Nu ville man kun have halvstemplingsmaskiner. Helstemplingen gav for meget svineri på forsendelserne. En anden årsag til skiftet, var at man ønskede at kunne franko stemple firmapost. Det

skulle ske med samme maskine, dof med rød stempefarve og en værdikliché.

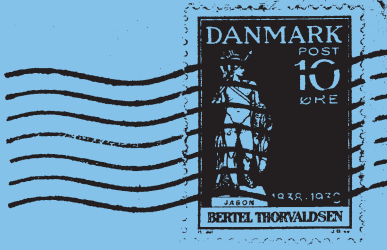
Flier- og M-stemplingsmaskiner

Flier- og M-maskinerne blev fremstillet af The International Postal Supply Co. i New York. Stempeindsatsen var ens på begge typer og derfor heller ikke til at skelne. De første blev taget i brug d. 16.10.1923.

Flier-maskinen havde størst kapacitet. De var også utrolig slidstærke, en maskine der var leveret i 1930 blev dog stadig benyttet ved omkarteringspostkontoret i 1974.

Som der kan ses er diameteren i datostemplet noget mindre på disse maskiner. Datostemplet var placeret til venstre på brevet. I begyndelsen havde man kun bølgelinier til højre for datostemplet, men der viste sig hurtigt en mulighed for at benytte reklameklicheer i stedet.

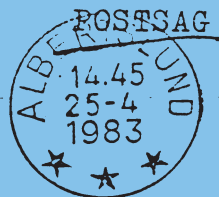
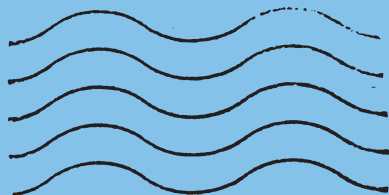
I 1945-46 beslutter man til glæde for frimærkesamlerne, at ombytte datoklicheen og bølgelinierne, så datostemplet kommer på frimærket.

SECAP-maskinen

Den 20. november 1952 tages en ny type stemplingsmaskine i brug, nemlig SECAP af fransk fabrikat. SECAP er en forkortelse af firmanavnet Societe d'Etude et Construction d'Appareils de Precision.

Eksempler på stempelastryk fra Flier- og M-maskinen.

Brevvendemaskinen i Århus

Den 4. maj 1963 blev en helt ny type stempelmaskine taget i brug ved Århus C. maskinen kunne selv vende brevene så den fik frimærkerne ind den rette vej, så de kunne blive annulleret. For at maskinen kunne finde frimærket, måtte frimærkerne være selvslysende, derfor indførte man de fluorescerende frimærker i hele Århus-området fra den 15. nov. 1962.

Brevvendemaskinen er af tysk fabrikat, AEG Telefonken, som også er kendt fra mange tyske postkontorer.

Stemplet er ret karakteristisk, idet det har en ny type datokliché med en meget bred bro, der ikke

bryder den inderste ring. Bølgelinierne/reklameklichéen til venstre er kvadratisk.

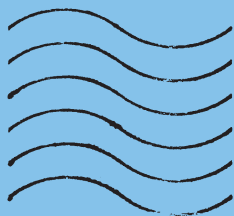
Maskinen fungerede indtil d. 1. marts 1976.

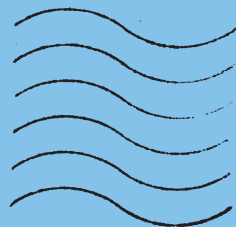
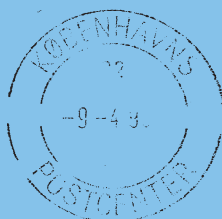
Eksempler på stempelfaftryk fra SECAP-maskinen.

Maskinen er blevet benyttet på en lang række af landets provinsposthuse.

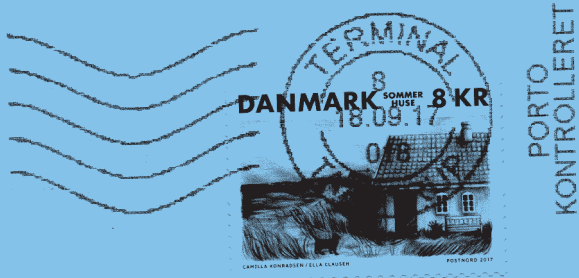
Denne type kendes på, at datoklichéen kun har én ring yderst om stemplet.

Eksempler på stempelfaftryk fra brevvendemaskinen.

Eksempler på stempelfaftryk fra de nyere maskintyper.

Eksempler på stempelaftryk fra blækprinter-maskine, som samtidig kontrollerer portoen.

Nyere typer

Sidenhen er der benyttet flere nyere typer maskiner, og ved postcentrene er der forskellige typer i brug. Her har stemplerne også fået det nye design, som den nye brotype. Man benytter bl.a. en type der minder om Brevendemaskinens.

De seneste år er der kommet nye stempings- og sorteringsmaskiner, der stempler brevene med blækprint, som er lysere i udseendet, bl.a. fordi det er små prikker der „sprøjtes“ på brevet.

Rullestempler

Til brug for det som postvæsenet kalder ”klodser”, dvs. forsendelser som pakker, rør og andre forsendelser der ikke kan gå i en maskine, eller er besværlige at håndstemple, har man et rullestempel. Stemplet er udformet som et hjul der sidder på et håndtag.

Desværre har postarbejderne det for vane også at benytte stemplet på forsendelser med mange frimærker, som så bliver totalt tilintetgjorte og lige til at kassere.

Stemplet kan kendes på, at det har et brotype-stempel med bølgelinier tæt til stempelkransens runding, og at det som regel er meget udtværet.

Sådan kan du samle på stempler

Desværre er der i dag ikke stempler på posthuse og postbutikker, som kan benyttes til den daglige post. Det meste af posten stemples på de store postcentre. Så man kan ikke se hvilken by brevet er sendt fra. Men før ca. 1990 er det muligt at finde bystempler på breve og frimærker.

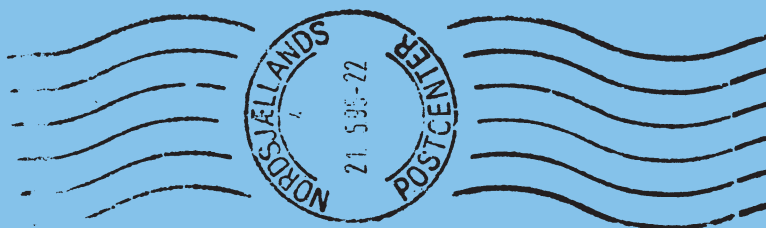
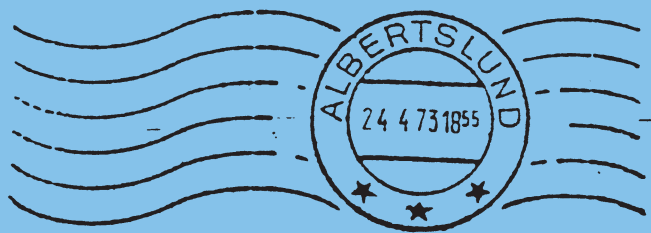
Mange samlere samler på stempler fra en bestemt by. Det kan være den by de er født i, eller bor i i dag. Det kan være meget sjovt at samle på den måde.

Der er også nogle der samler på frimærker, der er stemplet på ens fødselsdag.

Man kan også samle på de reklamer, der står ved siden af stemplet i maskinstemplerne. Der er også lavet mange reklameklichéer siden 1930-erne, hvor man begyndte på det. Dem kan man også bruge i sin tema- eller motivsamling, fordi mange har flotte tegninger eller symboler.

Når man samler på stempler skal man også lede efter breve eller postkort. Her får du hele stemplet med, og ikke kun det der er med på frimærket.

God fornøjelse med at se efter stempler.

Eksempler på stempelaftryk fra rullestempler.